

współdziałanie uczestników aktów komunikacji na płaszczyźnie doboru tematu i użytych środków językowych; dopasowanie kolejnych pojedynczych aktów komunikacji do tych, które już zostały wykonane i stanowią tło dla następnych; reakcję na pojawiające się usterki lub zewnętrzne zakłócenia w ciągu aktów komunikacji, tzn. autokorekty lub korekty ze strony partnera oraz uruchomienie strategii pokonywania fragmentów niezrozumiałych lub niejasnych.

Teza szósta i ostatnia: *Akceptujemy to, co chcemy zaakceptować*, w której przybliżone zostały czytelnikowi powody odrzucenia lub akceptacji w komunikowaniu się. Autor podaje wiele parametrów, a mianowicie: tolerancję językową, wrażliwość na poszczególne rejestry językowe, fobie, stereotypy, różnice w kompetencji językowej, wiek rozmówców, ich role społeczne, płeć, emocje, stopień znajomości obu partnerów, umiejętność wychodzenia naprzeciw oczekiwaniom partnera.

Akceptację w komunikowaniu się kończy podsumowanie i ocena przeprowadzonych badań. Autor wykazał, że akceptowalność rzadko ujmuje się w kategoriach problemu językoznawczego, jest to zjawisko w teorii lingwistycznej marginalne, ale niezwykle ważne w procesie komunikacji międzyludzkiej.

Książka Lesława Cirko jest z jednej strony cennym przeglądem literatury na ten temat, z drugiej zaś porusza zagadnienia wymagające jeszcze wielu badań zarówno w zakresie językoznawstwa, jak i psychologii czy socjologii. Autor zawarł w niej wiele interesujących spostrzeżeń, często kontrowersyjnych z punktu widzenia gramatyki normatywnej, chcąc tym samym sprowokować czytelnika do dalszych przemyśleń nad tą problematyką.

Akceptacja w komunikowaniu się z pewnością będzie ciekawą lekturą dla każdego językoznawcy, ale nie tylko, wszak każdy chciałby, żeby nasi współromówcy akceptowali to, co do nich mówimy.

Danuta Pytel-Pandey

Władysław Lubaś, *Polityka językowa*, „Komparacja Współczesnych Języków Słowiańskich” 4, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2009, ss. 560.

W 1993 roku na Uniwersytecie Opolskim rozpoczęła się realizacja wielkiego slawistycznego projektu „Współczesne przemiany języków słowiańskich”, koordynowanego przez prof. Stanisława Gajdę. W ramach pierwszego etapu ukazało się łącznie 14 tomów poświęconych losom poszczególnych języków słowiańskich w drugiej połowie XX wieku. Serię rozpoczął w 1993 roku tom *Srpski jezik*, pod red. Milorada Radovanovicia, a zakończył dziesięć lat później tom *Rusinskij jazyk*, pod red. P.R. Magocsi. W 2003 roku rozpoczęto realizację drugiego etapu opolskiego projektu, czyli publikację tomów o charakterze syntetyczno-komparacyjnym w serii zatytułowanej „Komparacja Systemów i Funkcjonowania Współczesnych Języków Słowiańskich”. Jak do tej pory ukazały się cztery tomy — *Słowotwórstwo i nominacja*, pod red. I. Ohnheisera (2003), *Fonetyka/Fonologia*, pod red. I. Sawickiej (2007), *Frazeologia*, pod red. W. Mokijenki i H. Waltera (2008). Ostatnią pozycją jest wydana w 2009 roku, recenzowana *Polityka językowa*, będąca autorskim dziełem Władysława Lubasia.

Najnowsza praca Lubasia, *Polityka językowa*, to obszerna, licząca 560 stron monografia podzielona na pięć rozdziałów: I. *Przemiany polityczne, społeczno-kulturowe i demograficzne w krajach postkomunistycznych* (s. 19–30); II. *Polityka językowa wobec komunikacji publicznej i tożsamości zbiorowej* (s. 31–130); III. *Polityka językowa w ZSRR i byłej Jugosławii* (s. 131–204); IV. *Państwa i języki* (s. 205–512); V. *Stare i nowe w polityce językowej słowiańskich krajów postkomunistycznych* (s. 513–526). Pracę poprzedza wstęp, kończy zaś spis wykorzystanej literatury oraz streszczenia w języku angielskim i niemieckim.

We wstępie autor kreśli cele stawiane recenzowanej pracy. Mają nimi być: komparatywna deskrypcja polityk językowych w krajach słowiańskich, z uwzględnieniem polityczno-prawnych, or-

ganizacyjnych i normatywnych problemów związanych z funkcjonowaniem języków słowiańskich; wysunięcie prognostycznych postulatów dotyczących możliwych — w tym także pożądaných — przyszłych kierunków ewolucji i rozwoju polityk językowych na obszarze Słowiańszczyzny.

Pierwszy rozdział (jego współautorem jest Marcin Lubaś) stanowi stosunkowo krótkie studium socjologiczne opisujące modele transformacji politycznych i społeczno-kulturowych występujących w krajach postkomunistycznych. W tej części monografii opisany jest też proces transformacji kultury, zwłaszcza masowej, następujący w krajach postkomunistycznych.

Drugi rozdział pracy ma trójdzielną formę i poświęcony jest rozważaniom nad definicją pojęcia polityki językowej, opisowi rodzimego i obcego dorobku teorii polityki językowej oraz problemom identyfikacyjnej i „tożsamościowej” roli języka w świecie słowiańskim. Pierwsza część zawiera szczegółowo opisaną historię polskich zainteresowań problemem polityki językowej, w tym przegląd teoretycznych ujęć tego pojęcia, które wyszły spod pióra: Walerego Pisarka, Władysława Lubasia, Stanisława Gajdy, Andrzeja Markowskiego, Macieja Czerwińskiego, Adama Pawłowskiego i Henryka Jaroszewicza. Można tu znaleźć także obszernie omówienie najważniejszych problemów stojących przed polską polityką językową w kontekście nowych okoliczności prawno-politycznych, w jakich znalazła się Polska po wstąpieniu do Unii Europejskiej (między innymi regulacja statusu języków mniejszości narodowych i etnicznych). Druga część rozdziału opisuje dwie najważniejsze i najbardziej kompleksowe słowiańskie koncepcje polityki językowej — mowa tu o stworzonym przez Milorada Radovanovicia wieloetapowym modelu standaryzacji i planowania języka, który został wyłożony w pracy *Sociolingvistika* (1978), oraz o koncepcji polityki językowej autorstwa Dubravka Škiljana, przedstawionej w kapitalnej monografii *Jezična politika* (1988). Trzecia, najobszerniejsza część rozdziału drugiego jest autorstwa Marcina Lubasia. Badacz zajął się w niej opisem roli języka jako instrumentu wykorzystywanego w tworzeniu polityki tożsamościowej narodów europejskich, a także pozycją, jaką w tej odmianie polityki zajmuje idea regionalizmu oraz wielojęzyczności. Szczególną uwagę Marcin Lubaś poświęcił teoretycznym rozważaniom nad identyfikacyjną — w sensie etnicznym, państwowym i regionalnym — funkcją języka. Wyjątkowo dużo miejsca przeznaczył zwłaszcza na opis relacji język–naród–państwo–konfesja, występujących na obszarze byłej Jugosławii oraz Białorusi.

Trzeci rozdział monografii Władysława Lubasia poświęcony jest szczegółowej deskrypcji polityki językowej prowadzonej w ZSRR oraz w byłej Jugosławii. Autor zajmuje się właśnie tymi krajami, jako że — jego zdaniem — sytuacja językowa w nich panująca była najbardziej złożona i z pewnością szczególna w skali całej Słowiańszczyzny. Lubaś dowodzi, iż rozpad tych organizacji państwowych i powstanie na ich miejscu nowych niezależnych państw narodowych, do czego doszło u schyłku XX wieku, doprowadziły do rewolucyjnych przemian w zakresie polityki językowej prowadzonej na tych obszarach. Podjęcie tej problematyki wydaje się słuszne i zrozumiałe, gdyż ułatwia pełniejszą i bardziej dokładną elaborację sytuacji językowej na obszarze nowych, postkomunistycznych państw, które wyłoniły się z gruzów obu wspomnianych krajów federacyjnych. Lubaś na kilkudziesięciu stronach opisuje szczegółowo politykę językową prowadzoną na obszarze ZSRR począwszy od 1917 roku, czyli wydania przez Lenina dokumentu *Deklaracja praw narodów Rosji*, aż do 1991 roku, kiedy to państwo pod nazwą Związek Radziecki przestało formalnie istnieć. Elaboracja, której dokonuje autor, to przegląd centralnych problemów radzieckiej polityki językowej, przedstawiany w kontekście przemian polityczno-doktrynalnych zachodzących w państwie radzieckim (okres władzy bolszewików, stalinizm, rządy Chruszczowa, Breżniewa, Gorbaczowa). Centralne miejsce zajmuje tu opis polityki językowej prowadzonej wobec mniejszych radzieckich narodów i narodowości — pierwotnie alfabetyzacja i „unarodowianie” ich języków, a potem proces stopniowej rusyfikacji przestrzeni kulturowo-komunikacyjnej w ZSRR, zapoczątkowany przez Stalina u schyłku lat dwudziestych XX wieku. Lubaś w tej części pracy skoncentrował się też na przedstawieniu pozycji języka rosyjskiego na tle innych, wybranych języków słowiańskich i niesłowiańskich (ukraiński, białoruski, tatarski) używanych w dawnej Rosyjskiej SRR.

Drugą część omawianego rozdziału, która opisuje jugosłowiańską politykę językową, rozpoczynają rozważania autora nad samym statusem języka serbsko-chorwackiego i jego socjolingwistyczną „tożsamością”, oparte w dużej mierze na przeglądzie wielu współczesnych teorii jego funkcjonowania, głównie R. Bugarskiego i M. Radovanovicia, a także I. Pranjkovicia, M. Kačića, J. Silicia i części polskich badaczy. Sam autor nie opowiada się jednoznacznie za żadną koncepcją funkcjonowania języka serbsko-chorwackiego — uważa, że konieczne byłoby zbadanie „egzystencjalnej formy tego języka”, odrzuca jednak zdecydowanie teorie dowodzące, iż kod ten od zawsze stanowił jedynie sztuczny twór i terminologiczną manipulację. W dalszej części Lubaś przedstawia dość szczegółowy zarys funkcjonowania języka serbsko-chorwackiego w kontekście aktualnych wydarzeń politycznych, poczynawszy od połowy XIX wieku i *Umowy Wiedeńskiej*, a kończąc na rozpadzie politycznym Jugosławii. Najwięcej uwagi autor poświęca jednak wydarzeniom mającym miejsce w XX wieku, zwłaszcza ostatniemu, schyłkowemu etapowi funkcjonowania tego języka oraz procesowi jego dezintegracji i uwalniania się zeń nowych, niezależnych języków narodowych. W tej części pracy badacz opisuje pokrótce także formalnoprawny i społeczny status, jaki poszczególne języki używane przez mieszkańców dawnej Jugosławii uzyskiwały na różnych szczeblach organizacji państwowej (federacji, republiki, okręgu itp.).

Czwarty, najobszerniejszy rozdział recenzowanej pracy, stanowiący przeszło połowę całego tekstu, to podzielony na trzynaście podrozdziałów opis aktualnej sytuacji językowej panującej w każdym ze słowiańskich państw — Rosji, Ukrainie, Białorusi, Serbii (także w Czarnogórze i Kosowie), Chorwacji, Bośni i Hercegowinie, Macedonii, Bułgarii, Słowenii, Polsce, Czechach i Słowacji (w osobnym podrozdziale opisano też kształt serbołużyckich realiów językowych). Każdemu językowi autor poświęca przeciętnie około trzydziestu stron, przedstawiając za każdym razem jego prawny status i położenie, politykę językową prowadzoną przez władze państwowe oraz szerokie socjolingwistyczne — po części także historyczne — tło funkcjonowania określonego języka słowiańskiego. W wypadku niektórych języków elaboracja uzupełniana jest o opis szczegółowych problemów właściwych tylko konkretnemu kodowi, np. w podrozdziale poświęconym językowi rosyjskiemu autor szczegółowo przedstawia jego prawną pozycję wobec innych kodów używanych na obszarze Rosji; opisując sytuację języka ukraińskiego, analizuje problem faktycznej dwujęzyczności znacznej części obszaru Ukrainy; w podrozdziale poświęconym językowi chorwackiemu badacz odnosi się do jednej z centralnych kwestii tamtejszej polityki językowej, czyli reform chorwackiej normy językowej, które nastąpiły po odrzuceniu koncepcji wspólnego języka serbsko-chorwackiego; pisząc o sytuacji językowej w Macedonii, autor zajmuje się opisem przemian etnicznej struktury tego kraju i wynikających z tego problemów polityczno-językowych; w wypadku języka bośniackiego zaś Lubaś analizuje proces forsowania poglądu o jego odległych historycznie korzeniach i najnowsze manipulacje związane z samym nazewnictwem tego języka itd.

Ostatni rozdział to krótkie, kilkunastostronicowe *résumé* zawierające ogólne refleksje nad charakterem dotychczasowej polityki językowej prowadzonej w krajach słowiańskich. Autor dowodzi, że języki słowiańskie były od przynajmniej dwóch wieków pod nadzorem państwa, a politykę językową prowadzono w sposób świadomy i planowy. Wskazuje też, że — biorąc pod uwagę strategię i treść prowadzonej polityki — w okresie poprzedzającym rozpad bloku komunistycznego w Europie odnaleźć można wyraźną cezurę rozgraniczającą autokratyczną, ekspansywną i hegemoniczną politykę językową prowadzoną w ZSRR od polityk językowych w pozostałych krajach słowiańskich (względnie liberalnych i w różnym stopniu wspierających wielojęzyczność). Zdaniem Lubasia podstawę opisu istoty słowiańskich polityk językowych stanowi ewoluujący w swoim natężeniu puryzm, pojęcie ściśle związane z identyfikacyjną i wartościującą funkcją pełnioną przez każdy język narodowy. Analizując obecną sytuację socjolingwistyczną panującą w krajach słowiańskich, autor zauważa ważną, wspólną tendencję prowadzonych tam polityk językowych. Jego zdaniem jest nią wzmacnianie społeczno-prawnej pozycji języka, którym posługuje się dominujący w danym kraju naród, pomimo zauważalnego, częściowego otwierania się na idee multilingwalizmu. Lubaś uznaje to za zrozumiałe, zwłaszcza w kontekście tradycji tych krajów oraz aktualnych wyzwań, które stawia przed

słowiańskimi organizacjami państwowymi nowa, postkomunistyczna rzeczywistość, domagająca się przebudowania narodowo-państwowej tożsamości. Drugą tendencją zauważaną przez lingwistę jest proces porządkowania odziedziczonej po poprzednich okresach normy językowej, zwłaszcza ortograficznej i leksykalnej. Zdaniem autora, konieczność regulowania kwestii leksykalnych, bardzo często dokonywanego z wykorzystaniem szerokiego wachlarza działań purystycznych, nie może dziwić w kontekście ery globalizmu, której jednym z wyróżników jest przenikanie anglicyzmów do tkanki innych języków — w tym oczywiście języków słowiańskich.

Monografię Lubasia można uznać za wyjątkowo ważną nie tylko dla polskiego językoznawstwa, ale ogólnie socjolingwistyki i szeroko rozumianej sławistyki. Recenzowana praca, już tylko w świetle szerszego zasygnalizowanej tu tematyki, jawi się jako wyjątkowa. Trudno bowiem znaleźć na współczesnym rynku wydawniczym podobną publikację tak wszechstronnie omawiającą i syntetyzującą najnowszą sytuację socjolingwistyczną panującą w poszczególnych krajach słowiańskich.

Choć sam autor w przedmowie do *Polityki językowej* pisze wprost, że celem jego pracy jest ‘komparatywna deskrypcja’, podkreślić należy, że recenzowana monografia nie stanowi odtwórczej kompilacji powszechnie znanych — choć może do tej pory niezabranych w jednej pracy — informacji, opinii i poglądów. Twórczy stosunek do omawianej tematyki staje się widoczny zwłaszcza w czwartym, chyba najważniejszym rozdziale pracy, opisującym aktualny status socjolingwistyczny języków słowiańskich. Każdy podrozdział tej części monografii jest poświęcony poszczególnym trzynastu językom słowiańskim i opiera się na skrupulatnych analizach ogromnej liczby różnego rodzaju materiałów, często bardzo trudno dostępnych. Są to zapisy prawne, ustawy i rozporządzenia językowe, różnorodne deklaracje, odezwy instytucji kulturalno-oświatowych, dyskusje lingwistyczne, polemiki prasowe, a nawet fragmenty wydawanych w poszczególnych krajach ważniejszych prac z zakresu humanistyki, bezpośrednio powiązanych z kształtem lokalnej polityki językowej. Pomijając fakt, że na uznanie zasługuje samo skrętne zgromadzenie takiej liczby informacji źródłowych, opublikowanych w kilkunastu językach słowiańskich, trzeba podkreślić zasługę Lubasia, który dokonał dogłębnej analizy materiału oraz opatrzył go jasnym i jednoznacznym komentarzem, co pozwala odnaleźć się w — nierzadko zawilich — meandrach współczesnej sławistyki. Przykładem może być podrozdział poświęcony językowi bośniackiemu, za którego sprawą jeden z najnowszych języków słowiańskich doczekał się w końcu na polskim rynku wydawniczym jasnego opisu. Dzięki tej części pracy Lubasia możliwe jest zaznajomienie się z aktualną fizjonomią języka narodowego Bośniaków zarówno w kontekście prawnym, społecznym, naukowym, jak i normatywnym.

Za bardzo pomocną należy uznać, dokonaną przez Lubasia, krytyczną analizę najważniejszych tez podejmowanych przez głównych przedstawicieli dawnej jugosłowiańskiej szkoły socjolingwistycznej — Škiljana, Radovanovicia, Bugarskiego. Tym samym w ręce polskiego czytelnika trafiły w końcu obszernie omówione koncepcje i teorie z zakresu polityki językowej, których znaczenie dla dorobku światowej socjolingwistyki jest trudne do przecenienia. Za zaletę recenzowanej pracy należy też z pewnością uznać szczegółowy przegląd dorobku polskich teoretyków językowego planowania. Warto w tym miejscu nadmienić, że Lubasiowi znane są nie tylko klasyczne dla polskiej myśli teoretycznej ujęcia Pisarka, Gajdy, Markowskiego, lecz także najnowsze teorie wyrosłe już w nowym kontekście politycznym, który przyniosło wstąpienie Polski do Unii Europejskiej — mowa tu o pracach młodego pokolenia socjolingwistów, takich jak Adam Pawłowski czy Maciej Czerwiński.

Ostatecznie trzeba zaakcentować encyklopedyczny i podręcznikowy wymiar recenzowanej pracy. Przejrzysty przegląd podstawowych pojęć związanych z polityką językową, problemem praw językowych mniejszości narodowych, kwestią multilingwalizmu w świecie słowiańskim czy funkcji ideologiczno-społecznych spełnianych przez język, stanowić może nieocenioną pomoc w studiach nad konkretnymi, bardziej szczegółowymi zagadnieniami z zakresu polityki językowej czy — też szerzej patrząc — socjolingwistyki. Jeżeli jeszcze dodać do tego przeprowadzony przez Lubasia syntetyczny opis aktualnej sytuacji językowej panującej w poszczególnych krajach słowiańskich, można przypuszczać, że *Polityka językowa* stanie się jedną z podstawowych pozycji na półce zwłaszcza tych sławistów i socjolingwistów, których naukowa erudycja nie pozwala na tak swobodne poruszanie się w obszarze sławistyki, jak jest to widoczne w przypadku autora recenzowanej monografii.

Wnikliwa lektura monografii Lubasia pozwala dostrzec pewne fragmenty pracy mogące budzić wątpliwości lub — precyzyjniej rzecz ujmując — pewien naukowy niedosyt. Oba główne zastrzeżenia można podnieść wobec konstrukcji trzeciego rozdziału monografii. Autor zdecydował się w nim omówić politykę językową dwóch komunistycznych krajów federacyjnych — ZSRR i Jugosławii, pomijając *casus* Czechosłowacji. Wydaje się jednak, że szczegółowy opis sytuacji językowej panującej w tym trzecim komunistycznym kraju federacyjnym mógłby dać pełniejsze spektrum sytuacji socjolingwistycznej panującej w dawnym bloku wschodnim, zwłaszcza w kontekście szerokiej elaboracji, której poddano obszar radziecki i jugosłowiański. Drugie zastrzeżenie dotyczy stosunkowo niedużej uwagi, jaką Lubaś poświęcił zagadnieniu praw — w tym językowych — posiadanych przez mniejszości narodowe zamieszkujące dawną Jugosławię. Wydaje się, iż problem ten powinien być w recenzowanym dziele obszerniej zaakcentowany nie tylko dlatego, że kwestia językowego pluralizmu była jednym z najważniejszych wyróżników jugosłowiańskiej polityki językowej, ale również dlatego, że problemowi praw mniejszości zamieszkujących ZSRR poświęcono w omawianym, trzecim rozdziale monografii, bardzo dużo miejsca. Pisząc o usterkach recenzowanej monografii, trzeba podkreślić, że w pracy tej odnaleźć można stosunkowo dużo drugorzędnych błędów edytorskich obciążających rzecz jasna nie autora, ale redaktorki wydawnictwa. Spora liczba błędów literowych, daleki od jednolitości system stosowanych w tekście wyróżnień i cytowań, brak konsekwencji w tłumaczeniu cytatów (cytaty z języka ukraińskiego i białoruskiego nie są tłumaczone, podczas gdy cytaty z pozostałych języków — w tym np. rosyjskiego — zwykle tłumaczenia zawierają) czy też takie przeoczenia, jak niezamieszczenie w treści książki mapki, do której odsyła autor (s. 360), nie powinny się przydarzyć nawet w wypadku publikacji tak obszernej jak *Polityka językowa*.

* * *

Kończąc recenzję *Polityki językowej* Władysława Lubasia, raz jeszcze trzeba dobitnie zaakcentować, że polska lingwistyka została ubogacona o kolejną, niebywale cenną pozycję. Można sobie jedynie życzyć, aby wspomniany badacz, który w ciągu kilku ostatnich lat wydał trzy (*sic!*) wyjątkowo obszerne i stojące na wysokim poziomie naukowym monografie (*Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny* (2003), *Język w komunikacji, w perswazji i w reklamie* (2006), *Polityka językowa* (2009)) oraz zredagował cztery (*sic!*) tomy *Słownika polskich leksemów potocznych*, również w kolejnej dekadzie XXI wieku będzie zasilal językoznawstwo tak samo cennymi owocami swoich naukowych badań i dociekań.

Henryk Jaroszewicz

Motywy cielesności tańca w utworach pisarzy „Młodej Muzy” w ujęciu badawczym Agnieszki Matusiak — Agnieszka Matusiak, *W kręgu secesji ukraińskiej. Wybrane problemy poetyki twórczości pisarzy „Młodej Muzy”*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, ss. 393.

Na wstępie zastanowić się trzeba, czym jest owa cielesność, a ponieważ każdy z nas inaczej ją pojmuje — warto pogłębić refleksję na ten temat. Otóż, wszelkie myślenie o cielesności dokonuje się, jak sama nazwa wskazuje, z perspektywy ciała, dlatego stała się ona jednym z najistotniejszych nurtów badań we współczesnych naukach humanistycznych. Kiedyś potrzeba było wielu prób w celu wyjaśnienia tajemnicy ludzkiej cielesności oraz dramatycznych doświadczeń historycznych, by ciało wreszcie znalazło się w polu świadomej refleksji. Twórcy doszli do wniosku, że ma ono swoje sekrety głęboko skrywane przed świadomością, dlatego tym bardziej cielesność zaczęła ich intrygować.

W utworach pisarzy „Młodej Muzy” motywy cielesności nierzadko się przeplatają, a to doskonale ukazuje książka Agnieszki Matusiak *W kręgu secesji ukraińskiej. Wybrane problemy poetyki*